

Lina PETROŠIENĖ

Užgavėnių šventės atgarsiai lietuviškoje XX a. pirmosios pusės periodikoje: kaip šventė miestiečiai?

Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą mokslo projektą „Žemaitijos Užgavėnių dainos“ (sut. Nr. LIT-5-3).

Lina Petrošienė – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltistikos centro direktorė, vyresnioji mokslo darbuotoja, Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros docentė; adresas: Klaipėdos universitetas, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda; el. paštas: bc.hmf@ku.lt; mokslinių tyrinėjimų sritys – etnologija, etnomuzikologija, etninio ir kultūrinio identiteto tyrimai, Mažosios Lietuvos kultūra.

Įvadas

Anotacija. Lietuviškoje XX a. pirmosios pusės (1905–1940) periodikoje esanti informacija atskleidžia Užgavėnių šventimo tradicijų Lietuvos miestuose ir kaimuose įvairovę. Lietuvių etnologai savo tyrimuose pasinaudojo tik dalimi šios medžiagos – etnografiniais Užgavėnių aprašymais. Tačiau spaudoje apstu įdomių pranešimų apie tai, kaip Užgavėnės arba „linksmąjį sezoną“ šventė įvairių socialinių sluoksnių miestelėnai, jaunimo, politinės organizacijos, korporacijos, studentai. Periodikoje publikuoti ir užsienio šalių karnavalų aprašymai, turėję nemenkos įtakos įvairesnių šventimo formų atsiradimui. Šiame tyrime siekiama atskleisti Lietuvos miestuose XX a. pradžioje švęstų Užgavėnių papročius, jų santykį su kaime švęstomis Užgavėnėmis.

Prasminiai žodžiai: Užgavėnės, periodika, karnavalas, kaukių balius, miestelėnai.

Abstract. The information found in the Lithuanian periodicals of the first half of the 20th century (1905–1940) reveals a variety of traditions for celebrating Shrovetide in Lithuanian cities and villages. Lithuanian ethnographers have only used a portion of this material in their research studies, namely, the ethnographic descriptions of Shrovetide. Nevertheless, the press abounds in interesting reports on how Shrovetide or “the happy season” was celebrated among the townspeople of different social classes, youth, political organizations, corporations, students. The periodicals also contain descriptions of carnivals in foreign countries, which made a significant influence on the emergence of more varied forms of celebration. The study aims to reveal Shrovetide customs in Lithuanian cities in the early 20th century and their relationship with Shrovetide customs in the village.

Key words: Shrovetide, periodicals, carnival, masquerade, townspeople.

Periodinė spauda moksliniams tyrimams yra labai svarbus empirinių duomenų šaltinis. XX a. Užgavėnės tyrinėjusių etnologų P. Dundulienės, A. Vaicekausko, S. Skrodenio, A. Rekašiaus ir kt. darbuose XX a. pirmosios pusės periodikoje esantys straipsniai, aprašantys etnografinius Lietuvos kaimo papročius, buvo bene vienintelis šaltinis, kuriuo remiantis daryti apibendrinimai apie šiuo laikotarpiu švęstas Užgavėnes Lietuvoje. Tačiau tyrimų tikslai ir kitos aplinkybės diktavo tam tikrus apribojimus, ir tikslinė medžiagos atranka nemaža dalykų, atskleidžiančių visą vaizdą, paliko mokslinio diskurso užribyje. Ilgainiui sukonstruoto ir šiandien egzistuojančio šios šventės turinio pagrindas, regis, sudėliotas būtent iš XX a. pr. periodikoje įamžintų idėjų ir detalių, susietų tik su kaimietiška (tolygu lietuviška) tradicija. Apie miestiečių tradicijas, papročius, folklorą XX a. antrojoje pusėje kalbėti ir rašyti vengta, nors iš užuominų galima just, kad etnologams šie dalykai buvo žinomi. Kitų sričių mokslininkai – istorikai, menotyrininkai, kultūrologai, sociologai – dvarų ir miestietiškajai Lietuvos kultūrai skyrė daug daugiau dėmesio.

Užgavėnės šventiniame metų kalendoriuje ypatingo statuso šventė, turinti senas tradicijas ir savitomis formomis švęsta ir „žemuosiuose“ visuomenės sluoksniuose, ir aukštuomenėje. Tyrinėjant XX a. pradžioje Lietuvos miestuose švęstas Užgavėnės, žvilgsnis krypta į senesnius laikus. Jau nuo XVI a. pabaigos Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose Vilniaus Žemutinėje pilyje vyko išskilmės su vadinamaisiais baletais arba „kostiumuotais“ šokiais su kaukėmis. Detalesnių žinių apie rūmuose Užgavėnių proga rengtus pasilinksminimus yra 1639 [73, 43–44], 1644 [73, 50–52] 1739 [74, 98] m. pranešimuose. Žinios iš tolimos praeities liudija apie Lietuvoje egzistavusį paralelinį europietiškių tradicijų pasaulį. 1927 m. taip pat rašyta: „Eidamas paskui internacionalius Europos papročius Kaunas negali

atsilikti ir šiuo atžvilgiu. Tat užgavėnių metu Kaune nemaža įvairių kaukių balių“ [30].

Šio tyrimo tikslas – atskleisti XX a. pirmojoje pusėje miestiečių / miestietiška švęstų Užgavėnių papročius ir jų santykį su kaime / kaimietiška švęstomis Užgavėnėmis.

Darbo uždaviniai – nustatyti XX a. pr. Lietuvoje miestietiška švęstų Užgavėnių formas, turinį, tikslus.

Tyrimo objektas – XX a. pirmosios pusės (1905–1940) lietuviškoje periodikoje publikuota informacija, kuri kokių nors aspektu susijusi su Užgavėnių šventiniu periodu Lietuvos miestuose, miesteliuose ir kaimuose.

Atrinkti ir peržvelgti 38 e.paveldo duomenų bazėje [81] esantys periodiniai leidiniai [82]. Juose rasti ir dėstymui bei išvadoms formuluoti naudojami 427 informaciniai vienetai – tai trumpos žinutės, reklaminiai pranešimai, kvietimai, didesnės ar mažesnės apimties įvairaus pobūdžio straipsniai, pasakojimai, feljetonai, eilijuoti tekstai, anekdotai, patiekalų receptai, radijo programos, karikatūros, piešiniai, nuotraukos. Ši gausi ir vertinga medžiaga leidžia apibendrinti Užgavėnių šventinį periodą įvairių socialinių ir kultūrinių sluoksnių miestiečių kasdienėje ir šventinėje aplinkoje, į akiratį papuola ir probleminiai politiniai, ekonominiai, moraliniai ir pan. aspektai.

Tyrimo taikomi periodikos atrankos, analizės ir interpretacijos bei istorinis-lyginamasis metodai.

Miesto ir kaimo kalendorinių papročių sandūras bene daugiausiai nagrinėjo Arūnas Vaicekuskas [75; 76; 77; 78; 79]. Kalbėdamas apie XX a. pradžią, konstatavo, kad būtent šiuo periodu įvyko esmingi lūžiai papročių nykimo, kaitos, sąmoningo gaivinimo prasme. Apie Užgavėnių gaivinimą ir įpaveldinimą tarpukaryje, remdamasi periodine spauda, rašė Eglė Aleknaitė [66]. Dalia Senvaitytė analizavo XIX a.–XX a. pradžios laikraščiuose ir kalendoriuose aprašomas kalendorines šventes, siekdama atskleisti jų kaitą ir spaudoje konstruojamas kalendorinių švenčių sampratas [71]. Kristina Blockytė gilinosi į Užgavėnių šventės (šiupinio vakaro) specifiką Klaipėdos krašte [68]. Giedrė Dusevičiūtė aptarė 1940–1941 metų pirmosios sovietinės okupacijos metinių švenčių diskursą periodinėje spaudoje: kaip naujosios šventės prisidėjo prie moderniojo „*homo sovieticus*“ kūrimo, kokiaje padėtyje atsідūrė tradicinės šventės [69].

Iki 1918 m. leistoje lietuviškoje periodikoje žinių apie kalendorines šventes nėra daug [71, 282–283]. Pirmuosius du XX a. dešimtmečius lietuviška spauda buvo tik bepradedanti vystytis. Etnografiniai papročiai menkai domino laikraščių korespondentus, nedidelio tiražo ir apimties laikraščiuose svarbiausi buvo politiniai ir ekonominiai Lietuvos ir pasaulio šalių įvykiai. Inteligentija dar nebuvo aiškiai generavusi ir įsisąmoninusi idėjos kaimiškąją kultūrą laikyti lietuviškos tapatybės pagrindu – tai pradeda ryškėti ir įsitvirtinti tik ketvirtajame XX a. dešimtmetyje.

Pačioje ankstyviausioje 1905 m. K. Žegotos publikacijoje, pavadintoje „Užgavėnės“, apie pačią šventę beveik nerašoma. Užgavėnių kaip linksmos, sočios, šeimą ir bendruomenę vienijančios šventės įvaizdžiu naudojamosi emociingam kalbėjimui apie svarbiausius karinius ir politinius įvykius. Poroje sakinių susipina Užgavėnių šventės

charakteristika, 1904–1905 m. Japonijos ir Rusijos karo įvykių tragizmas ir viltingas nusiteikimas dėl 1904 m. lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo: „Štai ir užgavėnės, bet kokios jos šį metą baisyos!... Besirengiant savo giminių kuopelėje švęsti tą riebiają šventę, kada kiekvienas veidas privalytų džiaugsmu pasipuošti; kada tautos atgimimo valandoje privalytų skambėti linksma daina – per mūsų skruostus riedi ašaros“ [64]. Publikacijų, kuriose Užgavėnių šventė, jos nuotaikos, atributika, veiksmai naudojami kaip vaizdingumo suteikianti ar kontrastą sudaranti priemonė rašant apie kasdienio gyvenimo įvykius, vietinę ir pasaulio politiką, ekonomiką, buitį, žmonių santykius ir pan., yra nemaža. Ypač tai buvo paranku karikatūrų ir sarkastiškų eilijuotų tekstų autoriams.

K. Žegotos publikacijoje išreikštas tikėjimas ir linkėjimas, kad pasibaigus karui žmonės Užgavėnės švęst linksmau, išsipildė. 1908 m. „Viltyje“ rašyta: „Per šių metų Užgavėnės Kaune buvo nepaprastas judėjimas: kur tik pažvelgsi, visur vakarai su šokiais, koncertai su baliais ir baliai su koncertais, pagaliau skaitymai, лекcijos. Tasai linksmybių verpetas pagavo ir čionykščius lietuvius“ [29]. Kritiškai įvertinta renginių programa, organizaciniai ypatumai, atskleidžiamos autoriui svarbios idėjinės nuostatos: jautriausia vieta – komplikuoti lietuvių ir lenkų santykiai.

Lietuvybės skatinimo poreikis atsiskleidžia ir 1910 m. pranešime apie Vilniuje lietuvių dailės draugijoje „Rūta“ vykusį kaukių maskaradą. Pastebima, kad kaukių jame buvo nedaug, o lietuviškų apdarų jame iš viso nebuvo. Bet tai esąs pirmas toks vakaras, todėl „negalima daug nuo jo ir reikalauti“. Raginama, kad „Rūtos“ renginiai įgautų „lietuvišką veidą“ [33].

Šventės Užgavėnių laikotarpiu rengtos ne tik Lietuvos miestuose, jas organizavo ir lietuvių draugijos už Lietuvos ribų. Pvz., 1913 m. vien Peterburge įvyko du Lietuvos Mažturčių draugijos vakarai, lietuvių studentų vakaras, Peterburgo lietuvių jaunimo vakaras [63].

1914 m. „Lietuvos žiniuose“ pasirodė bene pirmoji etnografinio pobūdžio publikacija, kurioje įsivyravusiems miestiečių „kultūriniais sezoniniams smagumams“ – teatrams, maskaradams, baletams – priešpastatomos kaimuose vykstančios linksmybės. Papročių aprašymu neapsiribojama, samprotaujama apie jų kilmę, vertę bei ateitį. Dėl plintančios girtuoklystės bei besikeičiančios žmonių pasaulėžiūros, gyvenimo apgailėstaujama, kad senoviniai papročiai išnyks [4]. Tokie ir panašūs pagraudenimai būdingi gana didelei daliai visų vėlesnių autorių straipsnių apie Užgavėnių papročius kaime, raginama jų nepamiršti ir gaivinti.

„Linksmąjį sezoną“ šventė ne tik kauniečiai. „Balių epidemija“ skelbta ir kituose Lietuvos miestuose. Įspūdingoje 1934 m. Kretingos miestelio pasilinksminimo pramogų nuo Naujųjų metų iki Užgavėnių išsklotinėje apskaičiuota, kad jos tuo laiku vyksta kas trečią dieną [14].

Kaukių balių moda plito ir į mažesnius periferijos miestelius ir kaimus. Spaudoje yra pranešimų apie pirmą kartą vykstančius tokius renginius, sulaukiančius nemenko vietinių žmonių dėmesio ir publikos pasitenkinimo [25].

Užgavėnių šventės formos, rengėjai ir jų siekiai

Tradicškai Lietuvos kaimuose švenčiamos Užgavėnės susidaro iš dviejų pagrindinių dalių: apie vidurdienį prasidedančių karnavalinių eitynių ir vakare iki pusiaunakčio didesnėje uždaroje patalpoje vykstančio pasilinksminimo, vadinamo „žydų baliumi“, „žydų vesele“ [80, 28]. Pagrindinė miestiečių šventimo forma – pavakarę (17 val.) arba vėliau vakare (19–21 val.) prasidedantis ir dažniausiai iki paryčių salėse, restoranuose, kavinėse, kartais ir privačiuose butuose vykstantis pasilinksminimas, dažniausiai vadinamas „baliumi“ arba „vakaru“ (per 50 proc. visų įvardinimų), rečiau – „blynais“, „šiupiniu“, „koncertu“, „karnavalu“, „maskaradu“, „pasilinksminimu“, ypač retai – „fašingu“, „five o'clocku“, „Užgavėnių pobūviu / arbatėle / pramogėle / vakarėliu / šokiais“, „žydų maskaradu“.

Pavadinimai „balius“ ir „vakaras“ praplečiami įvairiais kitais apibūdinimais, suteikiančiais informacijos apie renginyje vykstantį pagrindinį veiksmą, simbolinį patiekalą, programos turinį, švenčiančiųjų tautybę, profesiją ar užsiėmimą, priklausymą kokiam nors organizacijai, net ir ideologines nuostatas.

Dažniausiai (per 50 proc.) renginys vadinamas „kaukių baliumi“, „kaukių baliumi-maskaradu“ ir „kaukių vakaru“. Tai reiškia, kad programos centre – kaukių / kostiumų pasirodymų konkursas ir jų įvertinimas. Taip pat dažni apibūdinimai „koncertas-balius“ ir „vakaras balius“. Retai minimas „karnavalo balius“, „karnavalo vakaras“, „Užgavėnių karnavalas“, „maskaradas-karnavalas“. Tai, tikėtina, susiję su tuo, kad karnavalinių Užgavėnių eitynių gryname ore, tokių, kokios vyko ir vyksta daugelyje pasaulio šalių, XX a. pr. Lietuvos miestuose nebuvo. Paprastai kaukių pasirodymai ir konkursai vykdavo uždaroje erdvėje. Kaimiškojo stiliaus karnavalinės eisenos Kaune pirmą kartą suorganizuotos 1936 m. [51].

Ir pasilinksminimai restoranuose, ir solidūs, tautines vertybes propaguojantys Užgavėnių renginiai beveik visada pasibaigdavo audringais šokiais iki ryto, aprašytais eiliuotuose satyriniuose tekstuose [35], tačiau pačiuose skelbimuose pavadinimas „Užgavėnių šokių vakaras“ retas.

Pagrindiniai simboliniai patiekalai miesto Užgavėnių baliuose buvo blynai (visoje Lietuvoje) ir šiupinys (dažniausiai Klaipėdos krašte), todėl neretai šventė tiesiog vadinama „blynais“, „Užgavėnių blynais“, „blynų baliumi“, „blynų vakaru“, „šiupiniu“. Vienintelį kartą užfiksuotas „spurgų baliaus“ pavadinimas [37].

Svetimos kilmės pavadinimai „fašingas“ ir „five o'clock'as“ spaudos tekstuose vartoti retai, tikriausiai ir žmonių leksikone jie nebuvo populiarūs. Apie „fašingus“ [83; 70] rašoma Vakarų Europoje švenčiamų Užgavėnių kilmę ir raidą pristatančiuose straipsniuose [24; 22]. „Fašingu“ vadintas tik 1930 m. „Vapsvos“ balius [8; 19; 2]. Vienintelį kartą „Metropolio“ restorano Užgavėnių programoje minimas „five o'clock'as“ [84; 72], jokios išsamesnės informacijos apie jo programos turinį nėra [45].

Užgavėnių pasilinksminimus rengė pagal įvairiausių kriterijus ir / ar interesus susibūrę kolektyvai: klubai, sąjungos, draugijos, organizacijos, moksleiviai ir mokyklų tėvų komitetai, seminaristai, studentiškos korporacijos. Per šventę susiburdavo ir atskirų profesijų ar užsiėmimų atstovai: menininkai, literatai, choristai, spaudos darbuotojai, verslininkai, valdininkai, tarnautojai, darbininkai. Spaudos skelbimuose, publikacijose išryškėja tai, kad šventiniai renginiai buvo diferencijuojami ir pagal socialinius sluoksnius, luomus. Pavyzdžiui, 1934 m. Vilkaviškyje vyko du baliai: „visos Vilkaviškio ponijos balius“, kuriame dalyvavo miesto „smetonėlė“, ir margą publiką sutraukęs „Vilkaviškio demokratijos balius“ [60].

Vaikais besirūpinančių organizacijų iniciatyva tarpukaryje Užgavėnių laikotarpiu pradėti rengti „vaikų baliai“. Vaikų pasirodymus juose ruošdavo šaulės moterys, mokytojai, tikėdamiesi kelti vaikų kultūrinių pramogų lygį [47] ir didinti užimtumą žiemos metu [12].

Užsienyje lietuvių švenčiamos Užgavėnės buvo vadinamos „lietuvių baliumi“ [32; 31] arba „lietuvių vakaru“ [63]. Neseniai atkovotoje ir dar vokiškumu alsuojančioje Klaipėdoje lietuvių Užgavėnės šventė taip pat savo aplinkoje – „Lietuvių Klubo Kaukių Balijuje“ [27].

Užgavėnių renginiai reklaminiais ir kitokiais tikslais buvo apibūdinami viliojančiais, jų kokybę ar kitus svarbius renginio bruožus nurodančiais žodžiais: „tradicinis“, „didelis“, „didžiausias“, „grandiozinis“, rečiau – „visai rimtas“, „įdomus“, „originalus“, „linksmiausias“, „nuotaikingas“, „jaukus“, „gražus“, „draugiškas“, „suartėjimo“, „šeimyniškas“, „blyniškas“, „viešas“, „paskutinis“. Įspūdingą šventės turinį arba kokius nors specifinius dalykus nusakyti pasitelkti ir išradingesni posakiai: „Vapsvos“ balius vadintas „vienos nakties pamišimu“, „Trijų tulpių“ balius – „apsvaigimo naktimi“, Lietuvių meno kūrėjų draugijos – „devynių mūzų baliumi“, Šiauliuose šaulių klube rengta „Paskutinė vakarienė su spirgučiais“, kurioje pritaikyta Užgavėnių papročių programa [42].

Svečių srautai šventiniuose Užgavėnių renginiuose būdavo reguliuojami įvairiausiais būdais. Įėjimas į salę galėjo būti laisvas, pagal individualias rekomendacijas, su nemokamais arba mokamais kvietimais, bilietais, už savanoriškai skirtas aukas. Bilietų kainos svyravo nuo 2 iki 10 litų, vyrams kartais bilietai būdavo brangesni. Kvietimai į Užgavėnių renginius buvo gaunami: nurodytoje vietoje (prie įėjimo į salę, knygyne, banke), registruojantis paskambinus telefonu, kreipiantis į organizuojančios draugijos narius ir pan.

Apžvalginėse informacinėse publikacijose apie praėjusių šventinių Užgavėnių vakarus korespondentai neretai pateikia ir kokybinius bei kiekybinius vertinimus. Pagrindiniai baliaus pasisekimo kriterijai – gausi publika ir uždirtos ar surinktos lėšos, linksmybėse išlaikyta pavyzdinė tvarka, svečių pasitenkinimas ir pageidavimas, kad tokios šventės būtų rengiamos kiekvienais metais.

Kai kuriose žiniose, ypač gaunamose iš provincijų, nurodoma, kad „toks“ Užgavėnių maskaradas ar karnavalas vyko pirmą kartą, todėl susilaukė didelio vietinių žmonių susidomėjimo. Ir priešingai, jeigu jaukus „blyniškas“ va-

karas publikos nepritraukė, tai tikriausiai žmonės įpratę Užgavėnės švęsti kitaip ir savo įpročius keičia sunkiai [18]. Renginių programomis siekta Užgavėnių balius iš paprasto pasilinksminimo paversti siekiu „skiepyti kultūrą, žadinti meną“ [56; 23]. Auklėjamojo turinio straipsniuose jaunuomenė raginama rodyti pavyzdį, kaip kultūringai švenčiant praleisti „mėsiedo“ linksmybių laikotarpį, per jį vykstančiuose pasilinksminimuose ir vestuvėse išvengti barnių ir muštynių [7].

Draugijų rengiami Užgavėnių vakarai taip pat turėjo savo tikslus – susitikti ir pabendrauti tarpusavyje bei pristatyti visuomenei savo veiklą, nusipelnusiems nariams padėkoti už pasiaukojamą darbą [28]. Darbo kolektyvuose rengti Užgavėnių vakarėliai, jų rengėjų manymu, padeda geriau susipažinti jų nariams, užmegzti glaudesnius tarpusavio ryšius [55]. Kilniausias balių tikslas buvo labdaros rinkimas nepasiturintiems, neįgaliems arba kultūrą bei meną palaikantiems fondams. Lėšos rinktos parduodant bilietus, maistą ir gėrimus, organizuojant „balius kioską“, „laimės šulinį“ [43]. Tačiau atsirasdavo siūlančių susimąstyti, kaip labdaringuose baliuose vyraująs girtavimas, skandalai, šokiai, menkavertės programos suderinami su „krikščioniškąja labdarybės dorybe“ [49], vietoj to raginta taupyti ir aukoti vargšams [40].

Miestietiška švenčių Užgavėnių tikslai akivaizdžiai skyrėsi nuo kaimiškųjų, kurių senoviniai ritualai, manyta, turėjo užtikrinti gerą būsimą derlių. Žemdirbių aktualijos miestiečių Užgavėnėse pamirštos.

Šventinių renginių programos

Miestietiška švenčiami Užgavėnių vakarai daugeliu atvejų neapsieidavo be programos – nuo paprasto pasilinksminimo su maistu, gėrimais ir šokias viešbučių salėse, restoranuose ir kavinėse iki didžiausiose Kauno salėse rengtų pompastiškų kaukių balių ir koncertų-vaidinimų. Programas sudarančių meno žanrų įvairovė didelė, tačiau susidaro įspūdis, kad renginių scenarijų sandara būvisi panaši. Vienijanti emocinė dominantė – linksmybės.

Užgavėnių baliuose vyko kaukių / kostiumų pasirodymų konkursai, taip pat angliško valso, lietuviško valso [60], tautinių šokių [46], tautinių kostiumų [16] konkursai. Geriau pavykusiuose baliuose dalyvaudavo įspūdingi skaičiai kaukių (25 kaukės [21]; 29 kaukės [13]; 93 kaukės [3]).

Konkursų rimtumą ir motyvaciją gerai pasirošti skatindavo juose dalyvavę aukšti asmenys ir autoritetingos vertinimo komisijos [85; 15]. Pasitaikydavo, kad griežta vertinimo komisija dėl prastų kaukių pasirodymų ar pernelgų mažo konkursantų skaičiaus prizų neskirdavo [18]. Vertingais prizais tada laikyti patefonas, servizas, stiklo indas, aukso laikrodėlis, rašomasis prietaisas, peiliukai vaisiams, taip pat laikraščių prenumeratos ir grožinė literatūra. Kaukių balius dalyviai kartais išreikšdavo nusiskundimų dėl neteisingo prizų už kaukes paskirstymo.

Kaukių prizininkų įvairovė didelė, tačiau tradicinės kaimuose paplitusios Užgavėnių kaukės [86] prizus laimėdavo retokai. Žymiai dažniau laimėdavo patriotiškos, tautiškos, politinės ir ekonominės tematikos kaukės-kostiumai [87]. Komisijos skoniui įtikdavo persikūnijimas į įvairiausių literatūrinius, humoristinius, egzotinius tolimų kraštų, epochų ir kt. personažus [88]. Mažiau pasisekimo sulaukdavo gamtą, gyvūnus, maistą ir gėrimus, žmones ir jų užsiėmimus imituojančios kaukės [89]. Kai kurių kaukių-kostiumų pavadinimai, pvz., „Nepasisekė debiutas“, „Aukštyn kojom“, „Apsauga nuo vyrų“, leidžia manyti, kad personažas turėjo suvaidinti atitinkamą, greičiausiai kaip ir pridera, humoristinį vaidelį.

Pagal organizatorių galimybes ir vakaro lygi koncertinės programos branduolį sudarydavo stambios formos kūriniai – spektakliai, operetės, chorų, simfoninio arba pučiamųjų instrumentų orkestro numeriai. Taip pat būta ir įvairiausių smulkiųjų žanrų: vokalinės, instrumentinės klasikinės, liaudies, populiariosios, džiaz muzikos kūrinių, gimnastikos, baletų, lietuviškų arba kitų tautų (čigonų, olandų, vengrų) šokių, skaityta poezija, retkarčiais ir paskaitos, ypač mėgti humoristiniai kupletai „dzinguliukai“. Organizacijų vakaruose sakytos iškilmingos kalbos. Kartais buvo leidžiamas balius laikraštis, organizuojama loterija, „laimės šulinys / ratas“, „skrajojantis paštas“. Pasibaigus koncertinei daliai, prasidėdavo šokiai.

Užgavėnių spektaklių režisieriai (ir saviveiklininkai, ir profesionalai) dažniausiai statė publikos mėgtas komedijas arba kitaip vadinamus „farsus“, „pantomimas“, rečiau vaidintos dramos, mitologiniai veikalai, vaideliai arba „dalykėliai“ vaikams, kaimo papročių inscenizacijos. Profesionalūs artistai dalyvaudavo organizacijų specialiai Užgavėnėms ruošiamuose pasirodymuose. Kauno konservatorijos pedagogai, atlikėjai, Valstybės teatro artistai ir laisvieji menininkai – aktoriai [90], operos dainininkai [91], baletų šokėjai [92], instrumentinės muzikos atlikėjai, kompozitoriai [93] – kaukių baliams ruošdavo programas arba koncertinius numerius, kuriuos atlikdavo Kauno baliuose [26], kartais vykdavo į kitus Lietuvos miestus, pvz., Marijampolę, Telšius, Šiaulius. Didesniuose miestuose vykusiuose Užgavėnių koncertuose dalyvaudavo ir vietiniai muzikai profesionalai, aktoriai, poetai.

Jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą, ypač tarpukaryje, linksmybes derindami su akademinį karą, ypač tarpukaryje, linksmybes derindami su akademinį karą, ypač tarpukaryje, puoselėjimu bei propaganda, Užgavėnės šventė ir Kauno universiteto bei visoje Lietuvoje veikusių profesijos mokačių mokyklų studentai. Tarpukario spaudoje gausu pranešimų apie Studentų humanitarų draugijos literatų sekcijos, įvairių studentiško korporacijų „tradicinius Užgavėnių blynus“. Išsamų žinių apie jų programas nedaug. Kaip galima spręsti iš pranešimų, jos mažai kuo skyrėsi nuo kitų organizacijų kaukių balių programų. Iš jų kiek labiau skiriasi humanitarų literatų vakarai [41].

Tarpukaryje tiek valstybės vadovų, tiek Lietuvos universiteto Humanitarinio fakulteto vadovų ir profesūros požiūris į folklorą buvo palankus, jis laikytas viena iš prioritetinių krypčių formuojant valstybės ideologiją. Tai matyti ir Užgavėnių šventės renginiuose. Būtent VDU stu-

dentų šaulių kuopa 1936 m. pirmą kartą pagal žemaitiškų papročius Kaune surengė karnavalinę eisena. Centrinėmis Kauno gatvėmis 15 val. ėjo „įvairių tipų asmenų eiseną. Ją lydėjo dainos, muzika. Buvo ir komiškų dalykėlių“. 19 val. Šaulių sąjungos salėje vyko „vakarėlis“, svečiai vaišinti šiupiniais [51]. Dar labiau išplėtotą ir išreklamuotą tradicinę karnavalinę eisena Kauno gatvėse surengta ir kitais metais [53; 59; 8; 6].

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje analogiški žemaitiškų papročių sąmoningo gaivinimo ir jamžinimo aktai vyko ir pačioje Žemaitijoje. Mažeikių muziejaus vedėjo Stasio Ličkūno iniciatyva, gaivinant senovės žemaičių papročius, per 1938 m. Užgavėnes vyko „lašinskio varymas, kas labai sudomino mažeikiškius ir filmuotojus Motuzus, kurie Užgavėnių apeigas nufilmavę išsivežė Amerikon“ [94; 1; 67]. Mažeikiškių bendruomenei pageidaujant, žemaitiškos Užgavėnės 1939 m. vėl buvo suruoštos [44].

Lietuviški papročiai, dainos, šokiai, tautinis kostiumas ypač propaguoti kai kurių šias vertybes puoselėjusių organizacijų. Ypač aktyviai veikė Šaulių sąjungos moterys, globojamos prezidentienės S. Smetonienės bei paties prezidento A. Smetonos. 1938 m. Lietuvos karininkų ramovės salėje vykusiame moterų šaulių tarybos baliuje greta Valstybės teatro artistų atliekamų klasikinių muzikos kūrinių šokti tautiniai šokiai, pirmą kartą visos šaulės moterys buvo pasipuošusios tautiniais kostiumais [16; 17]. Ši tradicija pratęsta kitų metų tautinių drabužių propagandos koncerte-baliuje, reikšmingi momentai jamžinti fotografijose ir vaizdo filme [15].

Lietuvybė propagauta ir Klaipėdos krašto Užgavėnių baliuose. 1939 m. Klaipėdos paštininkų šiuptyne, surengtame garsiojoje Fischerio veinstubėje, be deklamacijų bei solinių dainų su fortepijono pritarimu, buvo sudainuota keletas sutartinių, „aštuonios paštininkės pašoko tautinius šokius“ [34].

Užgavėnių kaukių baliuose sakinčius humoristinius tekstus papildydavo rašytinė humoristinė kūryba: leisti specialūs balius „laikrašteliai“ [11], „telegramos“ [30]. Juose pašiepiami realiam gyvenime veikiantys personažai (politikai, verslininkai, žymūs visuomenės veikėjai ir kt.), kasdienio gyvenimo problemos vietiniame ar pasauliniame kontekste.

Vaišės

Viešojo maitinimo įstaigose, rengusiose Užgavėnių balius, maistą gamino ir pardavinėjo profesionalai, blynais kartais vaišindavo nemokamai. Organizacijų renginiuose vaišių stalus salėse dengė organizacijų moterys, mokyklų mokytojos. Kartais jos patiekdavo savo pačių pagamintų skanėstų [18] arba šventinai valgiai ir gėrimai būdavo suaukojami [61]. Maistas (ar bent jau blynai ir šiuptynys) tokiuose renginiuose kartais būdavo nemokamas arba įskaičiuotas į bilieto kainą. Jeigu balius turėdavo labdaringa

misiją surinkti lėšų stokojantiems arba patiems išsilaikyti, maistu buvo prekiaujama.

Šiuptynio vakarai per tarpukaryje miestietiškai švenčiamas Užgavėnes buvo rengiami dažniausiai Klaipėdos krašte [57]. Blynai per Užgavėnes Klaipėdos krašte traktuoti dvejopai: vieni juos laikė nelietuvišku, Kauno restoranų išplatintu, todėl nederamu per šią šventę propaguoti patiekalu [48]. Liberaliau nusiteikę šventės organizatoriai bandė derinti abu patiekalus ir klaipėdiškius kvietė į blynų ir šiuptynio vakarus [44]. Tuo piktinosi lietuviškų papročių Mažojoje Lietuvoje žinovai [62].

Neigiamo požiūrio į blynų propagavimą laikėsi ir autoriai, žinoję ir minėję, kad blynus Užgavėnėms kepa ir kitos tautos [22]. Net ir platesni aprašymai spaudoje apie anglų Užgavėnes, kuriose būtiniausiai ir ypatingu būdu kepamas ir valgomas didžiulis blynas [5], požiūrio į šio papročio rusišką kilmę nekeitė.

Tačiau tarpukario Lietuvoje, ypač Kaune, linksminamiesi per Užgavėnes miestiečiai valgė blynus per daug nesvarstydami jų „etninės kilmės“ [45]. Per 1939 m. Užgavėnes visuose Kauno restoranuose ir valgyklose buvo „blynų spūstis“, blynų valgymo tradicija jau taip smarkiai įsitvirtinusi, kad skaičiuota, jog per Užgavėnes Kaune suvalgoma nuo 300 000 [54] iki 1 milijono blynų [50].

Periodinė spauda atliko ir tam tikrą švietėjišką misiją. Laikraščiuose skaitytojai rasdavo patarimų apie Užgavėnių mitybą [36], patiekalų receptų [52; 10] bei informacijos apie įvairių tautų žmonių elgseną ir įpročius viešojo maitinimo įstaigose [20].

Vedybų sezonas

Lietuvos kaime laikotarpis tarp Kalėdų ir Užgavėnių laikytas aktyviu vestuvių sezonu. Miestiečių gyvenimo taip pat stebimi šios tradicijos atbalsai, nors žinių nedaug ir jos gana specifinės. Moderniam žmogui, rašiusiam apie lietuviškas Užgavėnes mieste ir konstatavusiam, kad karnavalas vis dėlto yra „pietų kraštų vaikas ir miestų augintinis“, karnavalai asocijavosi su kaimuose Užgavėnių laikotarpiu rengiamomis „veselijomis“ ir „svotbomis“ [30].

Kad ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje miestuose yra išlikęs paprotys Užgavėnių laikotarpiu rengti vestuves, liudija pranešimai spaudoje: „ryšium su Užgavėnėmis, padidėjo Kauno jungtinių. Laisvės alėjoje vakar buvo dažnos automobilių virtinės su vestuvinkiniais“. Šį svarbų gyvenimo momentą besituokiantieji stengėsi jamžinti nuotraukose fotoateljė. Korespondentas gana detaliai aprašo ir, jo žodžiais tariant, „jau bent kiek sušablonėjusią pas mus Kaune tradiciją“ fotografuoti tipiškomis pozomis [54]. Šie miestietiški papročiai greitai plito visoje Lietuvoje ir išsilaikė iki šių dienų.

Užgavėnės bene skaudžiausias būdavo netekėjusiems santuokinio amžiaus merginoms ir vaikinams, jie iš persirengėlių būrio sulaukdavo žiaurių pašaipų ar net, šių dienų supratimu, smurtinių veiksmų. Šis paprotys argumentuotai

kritikuojamas moderniam Br. Vaičienės straipsnyje, kuriame kalbama apie moters galimybę ir pasirinkimą tuoktis, priešastis, dėl kurių moterys lieka netekėjusios, raginama vedybų bet kokia kaina nelaikyti jokia vertybe. Netekėjusi moteris ginama nuo neigiamo požiūrio į ją, jai siekiama įkvėpti savivertės [58].

Šiuolaikiškas net šiandien atrodytų komercinis skelbimas, kuriame profesionalus žemaičių piršlys išrandingai pristato savo paslaugas, aprašydamas jau nuveiktus darbus bei siūlydamas nevedusiems Gavėnios laikotarpiu nenausti, o gerai pasvarstyti savo galimybes, siūsti laiškus su pageidavimais ir penkiaais litais. Sprendimus padėsia įvykdyti jau po Velykų [65].

Daugiau kokių nors žinių apie miestiečių vestuves per Užgavėnes tirtoje spaudoje nerasta. Galima tik pasakyti, kad linkusieji idealizuoti „Smetonos laikų“ Lietuvą labai nusiviltų skaitydami pranešimus apie kaimiečių vestuvėse vykusius negirtinus dalykus: girtavimą, muštynes, vedybas iš išskaičiavimo ir kt. [39].

Išvados

Rašytiniai šaltiniai liudija, kad Užgavėnes nuo seniausių laikų Lietuvoje šventė visų socialinių sluoksnių gyventojai. Iki XX a. vidurio gyvavo ir natūraliai sąveikavo dvi tradicijos – vietinė baltiškoji kaimo aplinkoje ir atneštinė europietiškoji dvariškių ir miestelėnų gyvensenoje.

XX a. pradžioje Lietuvos miestų gyventojai Užgavėnes dažniau šventė pagal europietišką, vietinių bruožų įgavusį modelį. Pagrindinė šventimo forma buvo uždaroje patalpoje vykdamą pasilinksminimo renginiai, dažniausiai vadinti „kaukių baliumi“, „vakaru“, „tradiciniais blynais“, Klaipėdos krašte – „šiupiniu“. Juos rengė tarpukaryje visoje Lietuvoje išplitęs organizacijų tinklas ir viešosios maitinimo-pasilinksminimo įstaigos. Organizatoriai siekė savų tikslų: pirmieji – vienyti organizacijų narius, kelti kultūrinį patriotinį lygį, rinkti labdarą nepasiturintiems, antrieji dažniausiai atliko linksminimo funkciją, jiems teikiančių finansinį pelną.

Programų pagrindą sudarė kaukių / kostiumų (dažniausiai nefolklorinių) konkursai ir įvairi koncertinė programa, bendras vaišinimasis simboliniais šios šventės patiekalais „blynais“ bei „šiupiniu“ ir šokiai. Kurio nors elemento galėjo ir nebūti. Koncertinis repertuaras įvairavo nuo klasikos iki folkloro.

XX a. pr. miestietišškai švęstos Užgavėnės nuo kaimiškiųjų skyrėsi išoriniais dalykais – forma, turiniu, tikslais, tačiau jas siejo tapatūs konceptai: linksmybės, gausus maistas ir bendros vaišės, persirenginėjimas, vedybų aktualijos. Ketvirtajame dešimtmetyje, siekiant palaikyti tautiškumo idėją, XX a. pr. sietą su kaimo kultūra, miestietiškieji ir kaimietiškieji papročiai derinti dirbtinai. Ilgainiui sąmoningos ideologinės valios pastangomis kaimietiškos Užgavėnių šventimo tradicijos užėmė ir miesto, ir kaimo erdvę.

Šaltiniai ir literatūra

1. „Broliai Motuzos“ pristato: „Lietuva“ (1938). Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-30-broliai-motuzos-spalvotai-lietuva-1938/101895>>.
2. „Vapsvos“ fašingas arba vienos nakties pamišimas Vapsvai vadovaujant (Nuotraukų montažas). *Naujas žodis*, 1930, kovo 1, nr. 4.
3. 93 kaukės vid. mokykloje. *Suvalkietis*, 1936, vasario 29, nr. 9.
4. AINIS. Užgavėnių „žydai“. *Lietuvos žinios*, 1914, vasario 18 (kovo 3), nr. 40.
5. Anglų užgavėnės. *Diena*, 1938, kovo 4, nr. 10.
6. Atgavainami Užgavėnių papročiai (Nuotrauka). *Mūsų kraštas*, 1937, vasario 12, nr. 7.
7. BARTAŠKA, J. Darykime pažangą pasilinksminimo. *Jaunasis ūkininkas*, 1934, vasario 8, nr. 6.
8. BUDRYS, P. Užgavėnių Juokdariai linksmino Kauną. *Trimitas*, 1937, vasario 18, nr. 7.
9. ČĖČĖ. „Vapsvos“ fašingas. *Diena*, 1930, kovo 2, nr. 8.
10. ČEKANAUSKAITĖ, J. Kaip pagaminti skanius valgius užgavėnėms (Receptas). *Mūsų laikraštis*, 1939, vasario 23, nr. 8.
11. ČIČINSKAS. „Trijų tulpių“ baliuje. *Lietuvos aidas*, 1930, kovo 5, nr. 52.
12. ČIČINSKAS. Du baliai. *Lietuvos aidas*, 1930, kovo 3, nr. 51.
13. Du kaukių vakarai. *Žemaičių prietelius*, 1932, vasario 5, nr. 6.
14. Grafinas ar knyga? *Diena*, 1934, vasario 11, nr. 6.
15. Graži tautinių drabužių propaganda. *Lietuvos aidas*, 1939, vasario 21, nr. 100.
16. Gražus koncertas balius. *Lietuvos aidas*, 1938, vasario 28, nr. 92.
17. GUNDA, K. Didelis moterų šaulių tarybos koncertas-balius. *Trimitas*, 1938, kovo 3, nr. 9.
18. Ir kaukėms krizis. *Suvalkietis*, 1933, vasario 26, nr. 9.
19. Įvairių fašingų – kaukių balių kostiumai (Piešinys). *Diena*, 1930, kovo 2, nr. 8.
20. Kaip kurio krašto žmonės valgo restorane (Užgavėnių proga). *Lietuvos aidas*, 1938, kovo 1, nr. 93.
21. KAPSAS. Pakruojus. *Šiaurės Lietuva*, 1930, kovo 8, nr. 4.
22. Karnavalas. Carnevale. *Naujas žodis*, 1927, vasario 1–28, nr. 3–4.
23. Karnavalo galas. *Suvalkietis*, 1931, vasario 22, nr. 8.
24. Karnavalui tūkstantis metų. *Diena*, 1932, vasario 7, nr. 6.
25. Kaukių balius [Mosėdyje]. *Jaunoji karta*, 1931, nr. 5.
26. Kaukių balius Karininkų Ramovėj. *Lietuvos aidas*, 1928, vasario 18, nr. 15.
27. *Klaipėdos garsas*, 1927, vasario 26, nr. 13.
28. KOR. Tradiciniai šaulių užgavėnių blynai. *Biržų žinios*, 1933, kovo 5, nr. 10.
29. LIETGALIS. Iš Lietuvos. Kaunas. Užgavėnių linksmybės. *Viltis*, 1908, kovo 4 (17), nr. 28.

30. Lietuviški karnavalai. *Naujas žodis*, 1927, vasario 1–28, nr. 3–4.
31. Lietuvių balius Paryžiuje. *Lietuvos aidas*, 1932, vasario 9, nr. 32.
32. Lietuvių balius Rygoje. *Lietuvos aidas*, 1932, vasario 9, nr. 32.
33. *Lietuvos žinios*, 1910, vasario 10 (23), nr. 12.
34. Linksmas Klaipėdos krašto Moterų Draugijos šiupinys. *Vakarai*, 1939, vasario 22, nr. 44.
35. Linksmasis sezonas (Karikatūra ir eilės). *Diena*, 1937, vasario 7, nr. 6.
36. MAJA. Užgavėnės. *Šeiminkė*, 1938, vasario 24, nr. 5.
37. Malonios Užgavėnės. *XX amžius*, 1938, vasario 28, nr. 47.
38. Maskaradas – nematytas stebuklas. *Suvalkietis*, 1932, vasario 14, nr. 7.
39. NEŽENOTAS. Ilgįškėliai. Žodis apie užgavėnių „veseilias“ ir jų baikas. *Suvalkietis*, 1932, vasario 14, nr. 7.
40. *Panevėžio balsas*, 1929, vasario 7, nr. 6.
41. Paskutinis balius. *Lietuvos aidas*, 1928 m. vasario 18 d., nr. 15.
42. Pramogos šaulių klube. *Įdomus mūsų momentas*, 1933, vasario 26, nr. 8.
43. Rašytojų baliu! *Lietuvos aidas*, 1938, vasario 26, nr. 90.
44. Ruoš Užgavėnių apeigas. *Vakarai*, 1939, vasario 18, nr. 41.
45. Rusų blynai beveik stratosferoje. *Lietuvos aidas*, 1934, vasario 12, nr. 35.
46. SELEMOŠ JŪRA. Premijuojam tautinius šokius. *Jaunoji karta*, 1936, kovo 1, nr. 9.
47. SVEČIAS. Vaikų maskaradas. *Suvalkietis*, 1931, vasario 22, nr. 8.
48. Šiupinio dienos. *Lietuvos aidas*, 1939, vasario 21, nr. 100.
49. Šokančioji ir geriančioji labdarybė. *Žemaičių prietelius*, 1939, vasario 17, nr. 7.
50. Užgavėnės Kaune. *XX amžius*, 1939, vasario 22, nr. 43.
51. Užgavėnių „svečiai“ Kauno gatvėse. *Lietuvos aidas*, 1936, vasario 26, nr. 93.
52. Užgavėnių blynai su mielėmis (Receptas). *Mūsų laikraštis*, 1937, vasario 6, nr. 5.
53. Užgavėnių karnavalas Kaune. *Trimitas*, 1937, vasario 4, nr. 5.
54. Užgavėnių nuotaika Kaune. *Lietuvos aidas*, 1939 m. vasario 22, nr. 101.
55. Užgavėnių vakaras miesto sav-bėj. *Įdomus mūsų momentas*, 1936, kovo 1, nr. 8.
56. V. Biržų gimnazijos užgavėnių spektaklis koncertas. *Biržų žinios*, 1926, vasario 21, nr. 8.
57. VADAGIS, J. Užgavėnių šiupinys Klaipėdos krašte. *Jaunasis ūkininkas*, 1939, kovo 2, nr. 9.
58. VAICĖNĖ, Br. Mėsiedo proga. *Mūsų kraštas*, 1938, vasario 25, nr. 8.
59. Vakarykščios Lašininio ir Kanapinio kautynės. *Lietuvos aidas*, 1937, vasario 10, nr. 65.
60. Vilkaviškėčiai kaukėse. *Diena*, 1934, vasario 11, nr. 6.
61. Vilkaviškio š. Sudavijos balius. *Trimitas*, 1937, vasario 4, nr. 5.
62. VILMANTIENĖ, Ona. Užgavėnėms – ne blynai, o tikras lietuviškas šiupinys! *Vakarai*, 1939, vasario 21, nr. 43.
63. *Viltis*, 1913, vasario 6 (19), nr. 15.
64. ŽEGOTA, K. Užgavėnės. *Vilniaus žinios*, 1905, kovo 2 (15), nr. 56.
65. Žemaičių Piršlys. *Žemaitis*, 1930, kovo 9, nr. 10.
66. ALEKNAITĖ, Eglė. Užgavėnių gaivinimas ir įpaveldinimas tarpukariu Lietuvoje: įpaveldinimo atgarsiai periodinėje spaudoje. *Tradicija ir dabartis*, 2011, nr. 1, p. 25–32. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
67. BAGDONAS, Vytautas. „Aš esu lietuvis...“ . *XXI amžius*, 2011, liepos 20, nr. 54. Prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2011/07/20/laikzmon_02.html>.
68. BLOCKYTĖ, Kristina. Užgavėnių šventės (šiupinio vakaro) specifika Klaipėdos krašte. Iš: *Res Humanitariae VII*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010, p. 243–265.
69. DUSEVIČIŪTĖ, Gintarė. Metinių švenčių diskursas Lietuvos periodikoje 1940–1941 pirmos sovietinės okupacijos laikotarpiu. Iš: *Res Humanitariae XIII*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013, p. 124–135.
70. *Encyklopaedia Britannica*. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/202177/Fasching>>.
71. SENVAITYTĖ, Dalia. Kalendorinių švenčių prezentacija lietuviškoje periodinėje spaudoje XIX a.–XX a. pr. Iš: *Res Humanitariae XIII*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013, p. 267–285.
72. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/f/fai/foklokas>>.
73. TRILUPAITIENĖ, Jūratė. *Dramma per musica XVII a. pirmosios pusės Vilniuje*. Iš: *Opera Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmuose*. Sudarė J. Trilupaitienė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010, p. 9–54.
74. TRILUPAITIENĖ, Jūratė. *Jėzuitų muzikinė veikla Lietuvoje*. Vilnius: Muzika, 1995.
75. VAICEKAUSKAS, Arūnas. Karnavalas Lietuvoje. *Darbai ir dienos*, 2002, t. 31, p. 263–276.
76. VAICEKAUSKAS, Arūnas. Kupiškėnų Užgavėnės. Iš: *Kupiškis: gamtos ir istorijos puslapiai*, 2009, p. 470–493.
77. VAICEKAUSKAS, Arūnas. Lietuviškos Joninės: nuo kaimo bendruomenės iki šiuolaikinės miesto šventės. *Liaudies kultūra*, 2009, nr. 4, p. 33–38.
78. VAICEKAUSKAS, Arūnas. Lietuvių Užgavėnės: nacionalinio tapatumo linkme? *Liaudies kultūra*, 2010, nr. 2, p. 23–29.
79. VAICEKAUSKAS, Arūnas. *Žiemos laikotarpio kalendoriniai papročiai*. Žiobiškis, 2000, p. 864–875.
80. *Žemaičių kalendorinė tautosaka: Užgavėnių dainos*. Sudarė L. Petrošienė, J. Bukantis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.

Komentarai

81. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/vbspi/>>.
82. Literatūros ir šaltinių sąrašė nurodomos tik tos publikacijos, kurios cituotos arba perfrazuotos straipsnio tekste.
83. Fasching – daugelyje germanų ir skandinavų šalių vartojamas Užgavėnių šventės pavadinimas.
84. Five o'clock – angl. penkta valanda, pavakario arbatėlė.
85. Į 1939 m. tautinių drabužių propagandos koncertą-balių atvyko prezidentas Antanas Smetona, Seimo pirmininkas inžinierius Konstantinas Šakenis, teisingumo ministras Jonas Gudauskas ir kiti aukšti pareigūnai. Tąkart tautinius kostiumus vertino moterų šaulių komisija, tarp jų lietuvių tautinio kostiumo kūrėja Mikalina Glemžaitė, Žymūs dailininkai Antanas Žmuidzinavičius ir Jonas Burba.
86. Pvz., „velnias“, „čigonas“, „baisuolis“ (galbūt žydas arba velnias – L. P.), „beždžionė“, „meška“, „garnys“, „vestuvių pora“.
87. Pvz., „Vilniaus vergė“, „Vilnius“, „Vytautas“, „Gediminas“, „lietuvaite“, „lietuvaite grėbėja ant šieno kupet'os“, „lietuviška bobutė“, „Klaipėdos statutas“, „mūsų žemė“, „1/2 šaulys, 1/2 lietuvaite“, „Dainavos šaulys“, kostiumas, kurio „viena pusė vaidavo buržujų, o antra – valkatą“, „krizis“, „ekonominis krizis“, „XX amžiaus progresas“.
88. Pvz., „Raudonoji Kepuraitė“, „Mikimauzas“, „Patas ir Patašonas“, „Melchijoras Putelė“, „klounas“, „kaubojus“, „indijonas“, „trejetas (vežėjo troika)“, „sultonas“, „Rytų princas“, „balerina“, „Liudviko laikų dama“, „skiedrų karalius“, „smilgų karalius“.
89. Pvz., „pavasaris“, „kostiumas iš lapų“, „strausas“ (tikriausiai povas – L. P.), „baltasis lokys“, „kupranugaris“, „papirosas“, „degtinė“, „širdelė“, „kūdikis“, „laikraščių pardavėjas“, „Marceliukė“.
90. Valstybės teatro estradinė grupė „Linksmieji broliai“.
91. Adelė Nezabitauskaitė-Galaunienė, Juozas Mažeika, Marijona Rakauskaitė-Truikienė, Romanas Marijošius, Vincė Jonuškaitė-Zaunienė, Elzbieta Kardelienė-Raciborskaitė.
92. B. Juškevičiūtė, Antanas Sodeika, Sofija Pusešrytė-Adomaitienė.
93. Vytautas Bacevičius.
94. Spalvotos lietuviškos kino dokumentikos pradininkai išėiviai iš Lietuvos broliai Kazimieras ir Mečys Motuzos, 1937 metais iš Amerikos parvykę į Lietuvą, 16 mm spalvota kino juosta „Kodak“ filmavo Lietuvos gamtą, įvykius, lietuvių papročius, kaimus ir miestus, architektūrą, šventes ir žmones

Gauta 2013 m. rugsėjo 2 d.

Pateikta spaudai 2013 m. rugsėjo 30 d.

Summary

Glimpses of the Shrovetide Holiday in the Early 20th Century Lithuanian Press: How Townspeople Celebrated It

Information found in the Lithuanian periodicals from the first half of the 20th century (1905-1940) shows a diversity of Shrovetide celebratory traditions in cities and villages. Lithuanian ethnographers have only used a portion of this material in their studies, namely, the ethnographic descriptions of Shrovetide. Nevertheless, these periodicals also contain interesting reports on how Shrovetide or “the happy season” was celebrated by a diversity of townspeople, including youth, political organizations and student corporations. The periodical press also includes publications with descriptions of carnival celebrations abroad, which had a significant influence on the appearance of more diverse manners of celebration in Lithuania. This study looks at the manners and customs of Shrovetide celebrations in Lithuanian cities in the early 20th century and their relationship with Shrovetide customs in the villages and countryside.

Written sources show that Shrovetide was universally celebrated by members of all social strata in Lithuania from the earliest recorded times. By the 20th century there were already two different, yet interacting traditions: the local-type celebration in rural locations and the imported European-type celebration in the noble estates and among city-dwellers.

In the beginning of the 20th century urban dwellers in Lithuania mainly celebrated Shrovetide according to the European model enriched with certain local features. The basic form of celebration was entertaining games and events held behind closed doors, often called a “masquerade ball”, simply “evening”, “traditional pancakes” or “šiupinys” in the Klaipėda / Memel area (a dish made of meat, peas, grains and potatoes). A network of organizations spread throughout Lithuania and public eateries/entertainment establishments held such events in the interwar period. The organizers were furthering their own goals, primarily of uniting their members, raising cultural and patriotic consciousness and collecting donations for the poor, and secondarily, providing entertainment, which, in turn, provided them with profits.

The basic program was comprised of mask and costume contests (mainly non-folkloric) and a varied program of concerts; provision of traditional food dishes, pancakes and “šiupinys”; and dancing. Not all of these elements were always present, and concert music varied from classical to folk.

Although the urbanite celebrations of Shrovetide in the beginning of the 20th century marginally differed from rural celebrations, they were connected by identical motifs: fun, abundant food and treats together with others, performances and announcements of recent weddings. In order to promote ethnic and national ideology associated with rural and village culture, in the 1930s the rural and urban celebratory traditions were artificially combined. Eventually, due to intentional ideological efforts, rural traditions of Shrovetide celebrations came to dominate in both rural and urban areas.